

ספרים

מדע המקרא בעברית

י. א. זיידמן

מבוא המקרא מאת מ. צ. סגל, פרופסור לחקרא באוניברסיטה העברית בירושלים, ספר ראשון, פתיחה כללית; תורה ונביאים ראשונים, הוצאת "קרית ספר" בע"מ בירושלים.

קרוב לחצי יובל שנים עבר משעה שהגו החכמים מ. סולוביטשיק וז. דובשוב בספרם "תולדות בקורת המקרא" את התקוה, כי מכיון שהחזר מדע המקרא ללשונו הטבעית ולידי חוקרים ישראלים, יתגלו בו אפקים חדשים, וימי יודע (כותבים הם בחתימת חיבורם) אולי שערים, שנשארו נעולים עד היום, עתידיים להפתח, עת יבוא וידפוק עליהם בעל הבירה עצמו". הזנה פתחה גם האוניברסיטה העברית בירושלים, אחרי היסוסים רבים, את שעריה למחקר-מקרא רב-פנים. דוד ילין תרם תרומתו להבנת מליצת המקרא. נ. ה. טורטשינר, מ. ד. קוסטו ומ. בובר חורשים בשדה זה, ומ. צ. סגל, הוא המורה הראשון למקצוע, אף התחיל מפרסם את תנובת רוחו, מעין סיכום של עבודת חיים, בהוצאת "דביר" יוצאים פירושו לכל התנ"ך; ובהוצאת "קרית ספר" יוצאים מבואותיו לכל הלקי התנ"ך, היד גמשכת בצפיה לספרו הראשון ב-"מבוא המקרא" ומבקשת לבדוק עד כמה נתקיימה תקותם של החכמים הנזכרים, ומה חידוש, בניב וברעיון, הביא למדע המקרא המורה הראשון למדע זה באוניברסיטה העברית על הר הצופים.

הדרך שלפנינו דן בעיקרו בתורה ונביאים ראשונים, הבעיה המרכזית במדע המקרא היא, כידוע, השערת המקורות, הראשון שנתן דחיפה להשערה זו, היה הרופא י. אסטרוק, הוא עמד על התופעה, שבספר בראשית באים חליפות השם יהוה והשם אלהים*).

* כבר קרמו ברבר זה חכם יהודי, רבי קלונימוס בן קלונימוס, בתשובתו ליוסף קספי (יצא לאור ע"י הרב ד"ר יוסף פרלס, מינכן תרל"ט), שכה הוא כותב: "מצאתיו עתה מקרוב ואיני חושב שכא ללא ענין, ולא ראיתי ולא שמעתי עד היום מי ששם זה אל לבו... והוא: שמתחילת בראשית עד סוף השכיבה — לא נזכר בו שם שמים רק אלקים לבדו; ומהפרשה היא עד והארם ידע — כל מקום שנזכר השם אמנם הוא יי אלקים, ומהפרשה היא עד אלה תולדות נח — יי

כדי ליישב את הדבר, שיער אסטרוק, שלפני משה רבנו היו שני מקורות נבדלים: באחד נכתב תמיד יהוה ומשנהו אלהים — ומהם העתיק משה רבנו לתוך ספרו.

אחרי כמה גלגולים שעברו על השערת המקור רות שבספר בראשית, ולאחר שהוסיפו לפצל את הספר לכמה קטעים נוספים, בא ד"ר יוסף ומצא מקור חדש, חטיבה שלמה ומסוימת, היא ספר "דברים", ואחריו בא החוקר גראף (שיטת גראף-ולתוין), שגילה מקור חדש, "תורת כהנים", הפותח בספר בראשית, נארג בתוך ספר שמות, כולל ספר ויקרא ויש לו גם חלק בספר במדבר, מכאן ולהבא מדברים המבקרים על ארבעה מקורות: א) ספר אלהים, ב) ספר יהוה, ג) ספר דברים, ד) תורת כהנים, משמגיע פרופ' סגל לפרשה חשובה זו, דבריו מגומגמים, ואינו יודע לפרנסה, תחילה הוא אומר שקיימת קבלה עתיקה בישראל, שמשם רבנו כתב את כל התורה כולה מפי הגבורה, ו"קבלה עתיקה זו היא דבר שבאמונה, ויהודי מאמין המרגיש בכל נשמתו בקדר שתי של התורה ובאפיה האלהי, יהודי האהב ומעריך את התורה, וחי על פיה, ומוכן אף למות עליה, יהודי כזה אינו צריך לדאיות והוכחות תולדות וספרותיות לאמתותה של האמונה הזאת" וכך וכך (עמ' 129). בכל זאת ראוי לדעתו להרצות תמצית השיטה הבקרתית, ולבדוק יסודותיה לאור בקורת כנה ומתונה — שהרי בעיה זו, העסיקה הרבה את המוחות החריפים של מלומדים רבים במשך מאה וחמשים שנה האחרונות, ויצרה ספרות רחבה בכמה לשונות, ותדרה אף לספרות העברית החדשה.

הריהו מרצה את הגחות הבקורת אחת לאחת ומש-תדל להפריכן, ולהלן הוא מברר את, השערת המקורות" לפרסיה, אף קובע זמן ומקום חיבורו של כל מקור ומקור; אך, כאמור, הוא דוחה שיטה זו, והרושם שבלב הוא שהמחבר מרצה שיטת אחרים, ואילו הוא בעצמו אינו טובר כך, אולם משהגיע לנביאים ראשונים, הרי פרופ' סגל מתחיל להסתייע באותו מנגנון בקרתית-משבתי ממש כמבקרים הנוצרים בתורה: הוא שואל על סתירות מבחינת התוכן שבין קבוצת פרקים זו לקבוצת פרקים אחרת; מקשה

לברו: ובספור הסבול — כולו אלקים לבדו; והפלגא — יי לבדו, וזה מהמופלג שבדברים, לא נפל כאשר חורמו טרעתי רמו בזה נוחו תורתנו סתרים נכברים, וחם אעלי פליאה נשנכה".

לדבריו, בנושא. „אי אפשר להציע הוקים ורשימת יחסים ומלאכת המשכן ונאומי לקח וחוכחה בסגנונם של הסיפורים החינניים שבספר בראשית“ (עמ' 137). אם יפה כוחן של הנחות אלו לגבי התורה, מדוע הורע מזלן בנביאים ראשונים? אתמהא.

עניני מליצת המקרא ולשונו תופסים מקום נכבד בספר, ב„פתיחה כללית“, כאן מרובה יסוד העימעות וההכללה עד שלפעמים קשה לרדת לסוף דעתו של המחבר. בפרק הדין על התפתחות השפה העברית (עמוד 27) אנו מוצאים דבר והיפוכו בנשימה אחת כמעט. וזו לשונו: „אחרי שנקבעה העברית כלשון ספרותית בתורת משה, נשתמרה צורתה הכללית של העברית בלי שינויים יסודיים במשך כל התקופה הארוכה של אלף שנה ויותר, מן ס' בראשית עד האחרונים שבספרי המקרא“. ותיכף להלן: „אמנם השפה המשיכה להתפתח ולהשתנות במשך כל התקופה... בן דורו של ספר בראשית היה בוראי מתקשה בהבנת לשונו של ספר קהלת“.

מן הדברים שנאמרו ברור, שהספר אשר לפנינו רחוק עדיין מלקיים את התקופה הנלכבת לפתיחת שערם במדע המקרא בעברית, עת יבוא וידפוק עליהם בעל הבירה עצמו“.

מישנתו המדינית של לוק

מ. רושנדל

יון לוק, המסכת השנייה של השל"ט
טון המדיני, תרגם מאנגלית יוסף אור,
הוצאת האוניברסיטה, ירושלים, תש"ח.

הספר שלפנינו ראה אור במקורו האנגלי בשנת 1690, כלומר לפני למעלה ממאתים וחמישים שנה. אף על פי כן ענינו אינו ענין היסטורי גרידא, ואף לא ענין היסטורי בעיקרו; הספר הוא אקטואלי בכמה וכמה מעקרונותיו המרכזיים.

ודאי, אין לשכוח, כי החיבור קשור בשרשי תקופתו של לוק ובדרכי המחשבה של הזמן ההוא. השינויים הפוליטיים באנגליה בשנת 1688, כאשר ב„מהפכה המפוארת“ (מפוארת, כי התרחשה ללא שפך-דם) הביאה לשינוי מעמדו של המלך משליט מוחלט לשליט ברצון העם, הם שעוררו את לוק והם שהטביעו את חותמם על גישתו. מאידך, הרי הספר לא זו בלבד שצמח מתוך רקע חברתי, אלא אף השפיע על התרחשויות חברתיות: הדמוקרטיה האמריקנית והגישה הדמוקרטית הצרפתית שאבו במישרין או בעקיפין מתורתו המדינית של לוק. אלא שעם היות חיבורו של לוק חוליה בהתרחשויות היסטוריות מסוימות, באשר הוא מושפע מתהליכים היסטוריים

ומקיש מפרק זה על חברו; עומד על כפילות, שינויי סגנון והבדלי גישה בין פרקים שונים. וכך מסקנתו בנוגע לספר יהושע (עמ' 157): „אי אפשר לומר ששני התיאורים הסותרים האלו יצאו מיד סופר אחד“. וכך השערותיו: הספר מורכב „משלשה חיבורים של שלשה סופרים“. ומעין זו מסקנתו לגבי ספר שופטים (166 ואילך): „יש לשער ששני מחברים עסקו בחיבור הספר שלפנינו: מחבר א' כתב את הסקירה... וכך מחבר ב' כתב את שאר דברי הספר, כדי להשלים את חיבורו של א'. עבודתו של ב' מהוה איפוא מהדורה שניה של חיבורו של א' עם השלמות... וכן ברור שהכותב ב' השמיט מתוך ההעתק שלו את הדברים שסיפרו על כיבושיהם של השבטים, ורק את כיבושי יהודה מסר לנו הכותב, כנראה מפני שהוא עצמו היה שיך ליהודה“.

הוא הדין בספר שמואל. „ההמשך ההגייוני שבהשתלשלות המאורעות המרובים שבשמואל מוכיח שהספר הוא בכללו מיד מחבר אחד“; אף על פי כן הריהו מוצא בספר „הבדלים של סגנון וגם כפילות וסתירות“, ומגיע לידי מסקנה, כי „אי אפשר לומר שהמחבר כתב את כל הספר הגדול הזה בלשונו ומתוך השקפתו המיוחדת“... (184). ואף כאן הוא משער, „שכמו המחברים של ספרי יהושע ושופטים, כך העתיק מחבר זה מתוך מקורות שהיו שונים ממנו בסגנונם ובהשקפותיהם, ולפעמים אף במסורות שלהם, ושנוסף לזה נכנסו לתוך חיבורו של המחבר תוספות מסופרים ועורכים שהיו מאותרים ממנו, ומכאן השינויים וההבדלים והכפילות והסתירות שבספר“.

הרי תמוה הדבר: המבקרים הגיעו לחלוקת המקור רות במקרא על סמך קושיות שמצאו בחילוף שמות האלהות בתורה, ומכאן העבירו את שיטת המקור רות גם לספרי נביאים ראשונים; אבל פרוש' סגל, השולל את השערת המקורות בתורה, כיצד הוא מקבל עליו דיגה בנביאים ראשונים? שינוי השם — „מחבר“ תחת „מקור“ — אינו משנה את תוכן השיטה, והרי אותם סימנים שנתנו מבקרי המקרא במקור האלוהי והיהוי (התייחסות לשבטי אפרים יהודה) הוא נותר במחבר א' ובמחבר ב' בספר יהושע.

את החקירה המבוססת על הכפילות בחוקים שבתורה דוחה סגל באמרו: „מסגנון התורה לדבר במקום אחד בכללות, ולפרט אחר כך את הדבר בפרטות או להתחייב ולהשלים דבר שנאמר מקודם בקיצור, התורה צריכה להתפרש על פי סגנונה היא, ועל פי דרכי ההרצאה וההסבר המיוחדים לה, ולא לפי הסגנון ודרכי ההרצאה המקובלים אצל עמים אחרים ובספרויות אחרות, חדשים גם ישנים“ (עמוד 136); השינויים המרובים בסגנון שבתורה תלויים,